

CZTERY DOKUMENTY WYSTAWIONE
PRZEZ ARCYBISKUPA JAKUBA W LATACH 1285—1298

OPRACOWAŁ I WYDAŁ *
KS. STANISŁAW LIBROWSKI

1

Wypuszczenie w dzierżawę arcybiskupiego miasta Kurzelowa i urządzenie w nim stosunków opartych na prawie średzkim.

Gniezno? 1285, indykcja XIII

Jakub arcybiskup gnieźnieński, za zgodą kapituły metropolitalnej, wypuszcza w dzierżawę, z prawem dziedziczenia, Mikołajowi przezwiskiem Kleryk i jego bratu Piotrowi miasto Kurzelów, zobowiązując wymienionych do urządzenia miejscowych stosunków społecznych według prawa średzkiego oraz określając przywileje i obowiązki tak ich samych, jak też mieszczan.

Oryginał: Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych, dokument nr 2133, pergamin, 271×183+24 mm, uszkodzony.

Kopia: Gniezno, Archiwum Archidiecezjalne, Kopiarusz 5 (dawniej 2), wykonany w latach 1459—1585, k. 73v—74v według nowej foliacji na dole książki. Wpisu dokonano na początku XVI w.

Ekscerpt: Wizytacje dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i kapituły gnieźnieńskiej z XVI wieku. Wydał Bolesław Ulanowski. Kraków 1920, s. 353.

Regest (ekscerptu): Maria Bielińska: *Kancelarie i dokumenty wielkopolskie XIII wieku*. Wrocław 1967, s. 313, AG 36.

* Dokumenty publikuje się w oparciu o wskazania: 1) *Instrukcja wydawnicza dla średniowiecznych źródeł historycznych*. Oprac. Komisja Historyczna Polskiej Akademii Umiejętności przy współudziale towarzystw naukowych we Lwowie, Poznaniu, Warszawie i Wilnie. W: Arch. Komis. Hist. Ser. 2, t. 2, Kraków 1930, s. 1—40. (Odb. Kraków 1925).— 2) Adam Wolff: *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*. „Stud. źródł.” [t.] 1: 1957, s. 155—181.

In nomine Domini amen. Que sunt in tempore simul [k. 74] labuntur cum tempore, nisi ex humana industria facta mortalium robur trahant et testimonio litterarum. Noverint igitur tam presentes, quam futuri presens scriptum inspecturi, quod nos Iacobus¹ divina miseracione archiepiscopus ecclesie Gneznensis, de grato consensu et voluntate Capituli nostri, villicacionem civitatis nostre Curzeloviensis² Nicolao Clerico³ et fratri eius Petro⁴ vendidimus pro duabus marcis auri, videlicet Nicolao et Petro ac eorum posteris, iure hereditario pacifice et quiete in perpetuum possidendam. Quas duas marcas auri ad usus convertimus ecclesie Gneznensis, que arduis imminentibus negociis ad magnam summam pecunie fuerat obligata, concedentes ipsis Nicolao et Petro, ut ius Novi Fori⁵ de Slesia per omnia in Curzelow teneant, hospites quos secum⁶ adducere poterint locando omni remota ambiguitate. Damusque et eisdem, et ipsorum posteris et successoribus talem de iure villicacionis libertatem, quod proventus sexti mansi pro se habentur tam in decima, quam in censu percipiendo. De aliis autem mansis expleto cursu decem annorum de agris, qui primo ad culturam rediguntur, solvent decimam in manipulis de quattuor seminibus iemalibus et estivalibus, scilicet tritico, siligine, ordeo et avena. De agris vero, quos cultos invenerunt ad presens, reddent decimam similiter de quattuor seminibus et de quolibet manso sex scotos argenti solvent annuatim. De tabernis, que cerevisiam braxaverint, dimidium scotum, et qui medonem scotum argenti; utrumque vero, videlicet medonem et cerevisiam braxantes, scotum et dimidium. Sexta taberna sit libera a nostra solucione, sed sculteto⁷ solvere debebit, necnon eciam quelibet curia dimidium scotum excepta sexta curia, que sit pro sculteto. Et similiter de ortis continentibus mensuram, que sit pro curia, dimidium scotum de quolibet orto. Sutores, pistores, carnifices et qui pannos vendunt vel sal, quivis per dimidium scotum. Et si quis pluribus utetur artibus, pro qualibet arte dimidium scotum. Et in hac eciam liberam ipsi sculteto suisque posteris concedimus facultatem, quod molendina possit edificare sive supra, sive infra nostra molendina. De iudicio civitatis, quod per ipsum scultetum fuerit iudicatum, tertium denarium pro sculteto damus, pro nobis autem accipiemus. Aliis vero iure Novi Fori per omnia utantur pacifice et quiete. Ut autem hec robur perpetue fir-

¹ Jakub Swinka arcybiskup gnieźnieński w latach 1283—1314.

² Kurzelów miasto arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, jeżeli już nie wtedy, to niedługo potem stolica archidiaconatu, oficjalatu i dekanatu oraz ośrodek kolegiacki.

³⁻⁴ Mikołaj zwany Klerykiem i jego brat Piotr. Nie wiadomo który z nich został wójtem.

⁵ Miasto Sroda Śląska.

⁶ Mikołaj i Piotr przypuszczalnie pochodzili ze Śląska.

⁷ Słowo scultetus w mieście oznaczało wójta, a nie sołtysa.

mitatis obtineat et a successoribus nostris inviolabiliter conserventur, ad maiorem firmitatem prestandam presentem paginam nostro nostrique Capituli sigillis dignum duximus roborandum. Actum anno Domini millesimo [k. 74v] ducesimo octuagesimo quinto, indiccione tredecima, presentibus ibidem his, quorum ista sunt nomina: magister Goslaus⁸ decanus, dominus Philippus⁹ archidiaconus, dnus Iohannes¹⁰ scolasticus, dnus Philippus¹¹ custos ecclesie Gneznensis, dnus Włostiborius¹² prepositus Lanciciensis, dnus Woyslaus¹³ canonicus Gneznensis. Datum per manus Nicolai¹⁴ subcancellarii Curie nostre.

2

Urządzenie sołectwa na prawie średzkim ze wsi arcybiskupich Pągów, Wielenin i połowy Orzeszkowa.

Uniejów, 30 czerwca — 6 lipca 1290

Jakub arcybiskup gnieźnieński, za zgodą kapituły metropolitalnej, przekazuje mieszczaninowi swojemu uniejowskiemu Szymonowi wsie arcybiskupstwa Pągów, Wielenin i połowę Orzeszkowa w celu urzędzenia w nich sołectwa na prawie średzkim, sprzedaje mu to sołectwo z prawem dziedziczenia oraz określa uprawnienia i obowiązki sołtysa i powinności osadników.

Oryginał nie znany.

Kopia: *Gniezno, jak w dokumencie 1, k. 49-v. Wpisu dokonano pod r. 1497.*

Ekscerpt: *Wizytacje dóbr arcybiskupstwa, jak w dok. 1, s. 232—233.*

Regest (ekscerptu): *M. Bielińska, jak w dok. 1, s. 317, AG 49.*

In nomine Domini amen. Licet cursus temporum evidentem noticie subiaceat singulorum, nichilominus tractu suo a memoria evanescere posterorum. Quapropter provida sapiencium sanxit auctoritas, ut ea, que

⁸ Gosław prałat dziekan gnieźnieński około 1283—1294 r. (Jan Korytkowski: *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej...* T. 2, Gniezno 1883, s. 103).

⁹ Filip prałat archidiacon gnieźnieński występuje w dokumentach na przestrzeni lat 1283—1288 (Tamże, s. 25).

¹⁰ Jan prałat scholastyk gnieźnieński występuje jako taki od r. 1283 (Tamże, s. 177).

¹¹ Filip prałat kustosz gnieźnieński zachodzi w dokumentach w l. 1283—1284 (Tamże, s. 24).

¹² Włostibor prałat prepozyt archikolegiaty w Łęczycy.

¹³ Wojsław kanonik gnieźnieński znany ze źródeł w l. 1283—1284 (Tamże, t. 4, Gniezno 1883, s. 335).

¹⁴ Mikołaj podkanclerzy Kurii arcybiskupiej.

geruntur in tempore, scripti continencia et subscripcione testium futurorum noticie commendentur. Hinc est igitur, quod nos Iacobus ¹ [k. 49v] miseracione divina sancte Gneznensis ecclesie archiepiscopus notum facimus universis, presentibus et posteris, presencium noticiam habituris, quod de voluntate et consensu fratrum nostrorum Gneznensis videlicet Capituli, villas ecclesie nostre dictas Pagowo ², Wyelenino ³ et dimidium Orzeskowo ⁴. Simoni ⁵ civi nostro Unyeioviensi iure novo, quod est et servatur in Srzoda ⁶ Schlesie, vel unde ius illud noscitur processisse, dedimus ad locandum sibi sculteciam ibidem, dantesque sibi ad eandem septimum mansum liberum, tabernam liberam, macellum, molendinum, si intra metas earundem hereditatum fieri poterit, libere suisque legitimis successoribus iure hereditario perpetuo possidendum. Damus insuper eidem nostro sculteto potestatem omnes causas magnas et parvas furti et sanguinis iudicandi, et quod in omnibus habeat tercium denarium cuiuslibet iudicati. Dedimus insuper colonis, quos predictus noster scultetus ibidem locaverit, sedecim annis a solucione census omnimodam libertatem. Quibus elapsis coloni predictae ville nobis censum iuxta ius et consuetudinem predictae civitatis Srzoda, videlicet maldratam triplicis grani: modium tritici, modium siliginis, modium avene et fertonem argenti de quolibet manso annuatim solvere et ad nostram domum in Unyeiow ⁷ deducere tenebuntur. Quandocunque autem collectam super nostram civitatem Unyeioviensem posuerimus, volumus ut eadem villa ad ipsas contribuere non debeat cum eadem, sed soluciones vel iuvamina, quas iuxta ius suum debuerit, per se solvet. Scultetus autem cum villanis suis minoribus magnis colloquiis iuxta ius suum nostrum recipient advocatum. Et quoniam iura predictae civitatis Srzoda nobis sunt incognita, protestamur quod in omnibus, que ius et commoditatem respiciuntur dominorum, ad iura predictae civitatis Srzoda volumus nos tenere. In cuius rei testimonium presentes litteras fieri fecimus et sigillorum nostri et Gneznensis videlicet Capituli appensione muniri. Datum in Unyeyow anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo infra octavam beati Petri, presentibus dominis: dno Nicolao Budensi ⁸ preposito, Gordiano ⁹ succe-

¹ Jakub Swinka, jak przyp. 1 w dokumencie 1.

²⁻³ Pagów i Wielenin wieś w parafii Wielenin, w dekanacie uniejowskim.

⁴ Orzeszkowo wieś na terenie parafii Uniejów.

⁵ Szymon mieszczanin arcybiskupiego Uniejowa.

⁶ Miasto Środa Śląska.

⁷ Uniejów miasto arcybiskupie z kolegiatą, już wtenczas stolica archidiakonatu, a może również oficjatu i dekanatu.

⁸ Mikołaj z przydomkiem Budensis (z Bud?) prałat prepozyt gnieźnieński i kanonik poznański, działający jeszcze w r. 1302 (J. Korytkowski: *Prałaci i kanonicy*, t. 2, s. 630).

⁹ Gordian podkomorzy arcybiskupa.

merario nostro, Gregorio¹⁰, Sulcone¹¹ et Nicolao¹² scriptoribus Curie nostre, capellanis et aliis pluribus fidedignis.

3.

Potwierdzenie prawa patronatu nad kościołem parafialnym w Milejowie.

Gniezno, 6 listopada 1296

Jakub arcybiskup gnieźnieński potwierdza opatowi Premonstratensów z Witowa Hermanowi i jego następcom prawo patronatu nad kościołem parafialnym w Milejowie, wsi należącej do opactwa Cystersów z Sulejowa, uzgodnione już przedtem (15 lipca 1282 r.) przez opatów obu klasztorów wobec legata papieskiego Filipa.

Oryginał pergaminowy nie znany. Znajdował się w Milejowie jeszcze w r. 1755.

Kopia: [Odpisy dokumentów i spisy inwentarza kościoła w Milejowie sporządzone w XVIII wieku], s. 4—5. Kopia z ok. 1755 r. (s. 77) wykonana pewnie przez komendarza parafii premonstratensa Norberta Domagalskiego. Tytuł: Sequitur approbatio iuris patronatus per loci Ordinarium reverendissimo Abbati Vitoviensi serviens, ex pergameno desumpta.

Odpis: Tamże, s. 87 sporządzony w r. 1886 przez diecezjalnego już administratora parafii ks. Konstantego Waberskiego.

Iacobus¹ miseracione divina sancte Gneznensis ecclesie archiepiscopus — viro religioso patri Hermano² abbati de Vitovia³ salutem in Domino sempiternam. Quia abbas⁴ de Suleiow⁵ citatus ad tuam instanciam super eo, ut si quid habere vellet pro iure patronatus ecclesie Milovienensis⁶ contra te proponere, debet id facere in nostra presenciam constitutus in termino peremptorio, nec per se, nec per idoneum responsalem prope rare et comparere curavit, nos non valemus tibi, nec valentes in instancia tua deesse, visoque diligentissime assidentibus nobis nomine supra mo-

¹⁰⁻¹² Grzegorz, Sulko i Mikołaj pisarze Kurii arcybiskupiej.

¹ Jakub Swinka, jak przyp. 1 w dokumencie 1.

² Herman opat Premonstratensów z Witowa.

³ Witów wieś na południowy wschód od Piotrkowa z opactwem Norbertanów.

⁴ Alberyk opat sulejowski w latach 1293—1298 (Józef Mitkowski: Początki klasztoru Cystersów w Sulejowie, Poznań 1949, s. 368).

⁵ Sulejów miasto na wschód od Piotrkowa z opactwem Cystersów.

⁶ Milejów wieś na południe od Piotrkowa, parafia wtedy w dekanacie tuszyńskim, obecnie w piotrkowskim.

dum exa- [s. 5] minato tuo privilegio⁷ per dominum Firmanum⁸ episcopum, olim in Polonia Sedis Apostolice legatum confecto, quod te declarat habere ius patronatus in memorata ecclesia de Mileiow, villa cenobii Suleiowiensis, per commutationem quandam inter tuum predecessorem⁹ et ipsum abbatem de Suleiow super quibusdam decimis, una secum tibi et tuis successoribus cum iure patronatus in eadem ecclesia de Mileiow adiudicamus et adiudicandum perpetuo, ac tibi tuisque successoribus idem ius patronatus tenore presencium auctoritate inviolabiliter confirmamus. In cuius rei testimonium presens instrumentum fieri mandavimus et tibi dari fecimus sub sigilli nostri munimine ad Cancellariam nostram apud Gneznam feria tertia infra dominicam qua cantatur Sanctorum Omnium anno Domini 1296.

4

Urządzenie sołectwa na prawie magdeburskim we wsi arcybiskupiej Ujma Duża.

Gniezno, 24 kwietnia 1298

Jakub arcybiskup gnieźnieński, za zgodą kapituły metropolitalnej, lokuje jako sołectwo na prawie magdeburskim wieś arcybiskupstwa Ujma Duża; poszukując odpowiedniego kandydata na sołtysa tymczasem określa uprawnienia i obowiązki osadników.

Oryginał nie znany.

Kopia: Gniezno, jak w dokumencie 1, k. 468v. Wpisu dokonano między rokiem 1565 a 1566. Tytuł: Privilegium advocati Uyma, antiquum.

Ekscerpt: Wizytacje dóbr arcybiskupstwa, jak w dok. 1, s. 272.

In nomine Domini amen. Ne res gestas aboleat processus temporum, confirmat illas sollempnis titulus [litterarum]. Hinc est igitur, quod nos Iacobus¹¹ miseracione divina sancte ecclesie Gneznensis archiepiscopus notum facimus universis presencium noticiam habituris, quod de fratrum nostrorum Gneznensis Capituli consensu et consilio villam ecclesie nostre dictam Uymam Maiorem², sitam in terra Cuyaviensi, iure novo, quod

⁷ Dokument ów (z 15 lipca 1282 r.) opublikował po raz drugi J. Mitkowski (jw. s. 330—333).

⁸ Filip biskup Fermo we Włoszech, zwany w Polsce Firmanus.

⁹ Imiona obu poprzednich opatów: witowskiego i sulejowskiego nie znane.

¹¹ Kopia ma tu Joannes, a Ekscerpt: Ianislaus.

¹ Jakub Swinka, jak przyp. 1 w dokumencie 1.

² Ujma Duża wieś w parafii Siniarzewo, na południowy zachód od Nieszawy.

dicitur de Meyedburk³, ad parvos mansos locavimus sculteciam cum suis omnibus pertinenciis, pro nobis plenarie reservantes concedentesque omnibus, qui emerint mansos ibidem, quod eosdem ipsi et eorum legitimi successores perpetuo valeant possidere et vendere iuxta ius et consuetudinem civitatis predictae. Damus insuper colonis ville predictae de terra pronunc inculta sex annis a solutione decime liberum arbitrium, infra quos iuxta quantitatem terre nunc culte decimam nobis solverint manipularem in campis et medium census in argento, elapsa videlicet libertate de quolibet manso fertonem argenti et decimam secundum consuetudinem terre annuatim solvere tenebuntur. Sculteciam autem alicui de colonis hodiernis commitemus, qui nobis et eis ad hoc officium melius videbitur expedire. Excipimus autem pro conductu et aliis nostris necessitatibus octo mansos, in quorum colonis scultetus, quem nomine nostro constituemus ibidem, nullam habebit penitus potestatem. Et in causis tamen inferius annotatis, ut puta in grege pascendo, septis communibus et agris vel pratis depastis quoslibet iure suo idem scultetus vel procurator noster pariter iudicabunt. Quoniam autem iura de Meydburg sunt nobis incognita, protestamur omnia iura nobis fore salva, que commoditatem et utilitatem respiciunt dominorum. In cuius rei testimonium paginam presentem sigillis nostro et nostri Capituli fecimus communiri. Datum in Gnezna anno Domini MCCXC octavo in crastino sancti Adalberti, presentibus dominis Wlostiborio⁴ preposito, Gabriele⁵ cantore, Alexandro⁶ custode, Andrea⁷ officiali nostro, Gregorio Hungaro⁸ canonico, Ioanne⁹ thesaurario nostro et aliis nostre Curie capellanis. Per manus Andree dicti Cracoviensis¹⁰, Unieyoviensis canonici necnon Curie nostre notarii.

³ Magdeburg miasto w Niemczech.

⁴ Włocibor prałat prepozyt gnieźnieński zmarły w r. 1302 (J. Korytkowski: *Prałaci i kanonicy*, t. 4, s. 325—330).

⁵ Gabriel prałat kantor kapituły gnieźnieńskiej i kanonik poznańskiej występuje w dokumentach w latach 1285—1300 (*Tamże*, t. 2, s. 32—33).

⁶ Aleksander prałat kustosz gnieźnieński znany ze źródeł w l. 1289—1300 (*Tamże*, t. 1, s. 10—11).

⁷ Andrzej oficjał generalny gnieźnieński.

⁸ Grzegorz Węgrzyn kanonik gnieźnieński, potem także prałat prepozyt uniejowski spotykany w dokumentach w l. 1294—1304 (*Tamże*, t. 2, s. 167).

⁹ Jan skarbnik arcybiskupa i kanonik gnieźnieński w l. 1298—1301 (*Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6. Wyd. i oprac. Antoni Gąsiorowski i Henryk Kowalewicz. Warszawa 1982, s. 73, dok. 60, przyp. 6).

¹⁰ Andrzej z Krakowa kanonik uniejowski i notariusz Kurii arcybiskupiej, później kumulujący różne stanowiska i urzędy, zm. w l. 1354—1357 (*Tamże*, przyp. 9).